

– Streszczenie rozprawy doktorskiej –

napisanej przez mgr Agnieszkę Soltys

pod kierunkiem Prof. dr hab. Stanisława Biernata

**pt. Obowiązek wykładni prawa krajowego
zgodnie z prawem unijnym
jako instrument zapewniania efektywności
prawa Unii Europejskiej**

Celem rozprawy doktorskiej jest analiza obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego. Takie sformułowanie celu badań zawiera w sobie hipotezę badawczą, zgodnie z którą obowiązek wykładni zgodnej stanowi instrument realizacji (zasady) efektywności prawa unijnego. Hipoteza ta jest weryfikowana w toku prowadzonych rozważań. W szczególności przedmiotem weryfikacji są następujące założenia:

Zgodnie z pierwszym – obowiązek wykładni zgodnej stanowi instrument realizacji (zasady) efektywności prawa unijnego, którego geneza, ewolucja i miejsce w unijnym porządku prawnym są determinowane wymogiem i uwarunkowaniami realizacji (zasady) efektywności kształtowanej w orzecznictwie TS.

Zgodnie z drugim – obowiązek wykładni zgodnej w orzecznictwie TS ostatniej dekady został ugruntowany i doprecyzowany, wciąż jednak można wskazać te elementy jego konstrukcji prawnej, które wywołują istotne kontrowersje.

Zgodnie z trzecim – obowiązek wykładni zgodnej jest uznany w orzecznictwie sądów polskich oraz Trybunału Konstytucyjnego, jednocześnie jednak można wskazać te uwarunkowania jego realizacji, które mogą osłabiać skuteczność tego obowiązku jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego w polskiej praktyce orzeczniczej.

Praca została podzielona na pięć części. W Części I omówione zostały jej zasadnicze założenia metodologiczne, w tym uzasadnienie wyboru tematu pracy, jej cele i podstawowe zagadnienia badawcze, przyjęte perspektywy projektowanej analizy oraz materiał badawczy wykorzystany w pracy. Ustaleniom tym towarzyszą podstawowe założenia pojęciowe przyjęte w toku prowadzonych rozważań.

W Części II zawarty został krótki przegląd tych technik interpretacyjnych, które polegają na wykładni normy niższego rzędu w świetle normy wyższego rzędu. W

szczegółności w związły sposób omówione zostały: wykładnia prawa krajowego w zgodzie z konstytucją, wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym, wykładnia prawa unijnego w zgodzie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym. W toku prowadzonych tu rozważań zasadnicze znaczenie miało pytanie, czy (i w jakim zakresie) wskazane techniki interpretacyjne mogą służyć jako przedmiot odniesienia dla analizy obowiązku wykładni zgodnej.

W Części III obowiązek wykładni zgodnej został zaprezentowany jako instrument realizacji zasady efektywności prawa unijnego, którego geneza, ewolucja i miejsce w unijnym porządku prawnym są determinowane wymogiem i uwarunkowaniami realizacji (zasady) efektywności kształtowanej w orzecznictwie TS. Po uwagach dotyczących genezy obowiązku wykładni zgodnej (pkt III.1) obowiązek ten jest analizowany w dwóch zasadniczych kontekstach: pierwszy z nich (pkt III.2) stanowi relacja obowiązku wykładni zgodnej do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego (zasady bezpośredniego skutku, pierwszeństwa, odpowiedzialności odszkodowawczej państw członkowskich za naruszenie prawa unijnego), drugi: zasada efektywnej ochrony sądowej (pkt III.3). W toku prowadzonych rozważań analizie poddane zostały w szczególności pytania:

- na czym polega odrębność (autonomiczność) wykładni zgodnej, w szczególności względem zasady bezpośredniego skutku oraz zasady pierwszeństwa; według jakich kryteriów należy dokonywać demarkacji w tym zakresie?
- czy orzecznictwo TS pozwala na rekonstrukcję (spójnego) modelu powoływania (stosowania) prawa unijnego? co stanowi jego uzasadnienie? jakie jest miejsce w jego ramach dla obowiązku wykładni zgodnej? jakie alternatywne propozycje konceptualizacji powoływania (stosowania) prawa unijnego konstruowane w doktrynie przedmiotu Trybunał Sprawiedliwości odrzuca?
- czy ewolucja obowiązku wykładni zgodnej w orzecznictwie TS pozwala dostrzec wzrost znaczenia wykładni zgodnej w relacji do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego?
- w jaki sposób można zrekonstruować obowiązek wykładni zgodnej – instrument realizacji zasady efektywnej ochrony sądowej uprawnień unijnych?

W Części IV zostały wyróżnione i poddane analizie elementy obowiązku wykładni zgodnej, w szczególności: adresaci, przedmiot, treść, wzorce i granice obowiązku wykładni zgodnej. Rozważania obejmowały także podstawy prawne obowiązku wykładni zgodnej, jego funkcje oraz skutki braku jego realizacji.

W rozdziale 1 omówione zostały normatywne podstawy obowiązku wykładni zgodnej oraz jego uzasadnienie wyrażone w orzecznictwie TS oraz doktrynie przedmiotu.

W rozdziale 2 analizie został poddany zakres podmiotowy obowiązku wykładni zgodnej, tj. pytanie, jakie podmioty są zobowiązane do realizacji obowiązku wykładni zgodnej. W tym kontekście rozważane było także zagadnienie, czy obowiązek wykładni zgodnej powinien być uwzględniany przez organ stosujący prawo „z urzędu”.

W rozdziale 3 analizie został poddany zakres przedmiotowy obowiązku wykładni zgodnej. Rozważania w tym względzie dokonywane były w dwóch zasadniczych aspektach. Po pierwsze, w kontekście obserwacji, iż ustalenie przedmiotowego zakresu obowiązku wykładni zgodnej musi być poprzedzone ustaleniem zakresu zastosowania prawa unijnego. Po drugie, w kontekście pytania: które normy prawa krajowego mogą być przedmiotem wykładni zgodnej.

Zasadnicze znaczenie z punktu widzenia celów pracy miał rozdział poświęcony treści obowiązku wykładni zgodnej (rozdział 4). Rekonstrukcji poddana została treść obowiązku wykładni zgodnej ustalona w orzecznictwie TS. Analiza koncentrowała się wokół pytań: co oznacza nakaz wykładni prawa krajowego zgodnie z regulacją unijną w świetle jej „treści (brzmienia) i celu”? oraz co oznacza nakaz wykładni prawa krajowego zgodnie z regulacją unijną „tak dalece, jak jest to możliwe”? Odpowiedź na to ostatnie pytanie wydaje się kluczowa dla rekonstrukcji treści obowiązku wykładni zgodnej. Rekonstrukcją ta poprzedzona została analizą orzeczeń TS – wyróżnione zostały ogólne sformułowania dotyczące treści obowiązku wykładni zgodnej oraz orzeczenia konkretyzujące obowiązek wykładni zgodnej na gruncie poszczególnych spraw. Wnioski wynikające z tak przeprowadzonej analizy prowadziły do próby rekonstrukcji treści obowiązku wykładni zgodnej na gruncie reguł wykładni uznanych w polskim porządku prawnym. Towarzyszyło jej przywołanie wypowiedzi, jakie w ostatnim czasie zaprezentowano w odniesieniu do obowiązku wykładni zgodnej w polskiej literaturze teoretyczno-prawnej.

W ramach rozdziału dotyczącego treści obowiązku wykładni zgodnej podjęta została także próba rekonstrukcji – w ujęciu modelowym – obowiązku wykładni zgodnej w kontekście stosowania prawa. Model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa miał w szczególności na celu przedstawienie i zaakcentowanie istotnej zależności pomiędzy realizacją obowiązku wykładni zgodnej a takimi etapami procesu stosowania prawa (w sprawie unijnej) jak: ustalenie zakresu zastosowania prawa unijnego, wykładnia prawa unijnego (wzorca wykładni), itd.

Poszczególne wzorce wykładni zgodnej omówione zostały w rozdziale 5. W tym względzie należy zaznaczyć, że obowiązek wykładni zgodnej omawiany jest zazwyczaj w kontekście skuteczności dyrektyw unijnych. Celem rozważań tej części pracy było zatem uzupełnienie prezentowanych analiz poprzez ujęcie obowiązku wykładni zgodnej także w kontekście innych niż dyrektywy źródeł prawa unijnego, w tym ogólnych zasad prawa unijnego, czy niewiążących aktów prawa unijnego. Warto przy tym zauważyć, że w dotychczasowym orzecznictwie Trybunału obowiązek wykładni zgodnej w sposób wyraźny odniesiony został do niektórych jedynie regulacji unijnych. Istotne było zatem wypracowanie ogólnych kryteriów pozwalających na stwierdzenie, kiedy (w odniesieniu do jakiego aktu prawa unijnego) obowiązek wykładni zgodnej ma zastosowanie.

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości ostatniej dekady Trybunał określa obowiązek wykładni zgodnej jako „zasadę”, „nierozzerwalnie związaną z systemem traktatu”, służącą zapewnieniu „pełnej skuteczności prawa Unii”, co można powiązać, m.in., z rozszerzeniem zakresu wzorców wykładni zgodnej, jakie dokonało się w toku ewolucji orzecznictwa TS. Niezależnie jednak od tego kierunku ewolucji obowiązku wykładni zgodnej, obowiązek ten pozostaje szczególnie relewantny w obszarze dyrektyw. W tym zakresie koncentrują się także, wciąż sporne, problemy dotyczące kwestii takich jak, m.in.:

- brak horyzontalnego bezpośredniego skutku dyrektyw. Stwierdzenie, iż obowiązek wykładni zgodnej stanowi „remedium na brak horyzontalnego bezpośredniego skutku dyrektyw” wyraża zasadniczą funkcję, jaką obowiązek ten pełni w systemie prawa unijnego. Ten kontekst analizy zasługiwał zatem na szczególną uwagę;
- wykładnia zgodna a pogarszanie sytuacji prawnej jednostki. Istotne jest tu w szczególności pytanie, czy obowiązek wykładni zgodnej może być powoływany przeciwko podmiotowi prywatnemu – w grę wchodzi przy tym dwie konfiguracje podmiotowe: powoływanie obowiązku wykładni zgodnej przeciwko jednostce przez inną jednostkę oraz powoływanie obowiązku wykładni zgodnej przeciwko jednostce przez państwo;
- rola wykładni zgodnej w kontekście implementacji dyrektyw. Wyróżnione zostały tu w szczególności dwa zasadnicze zagadnienia: po pierwsze, obowiązek wykładni zgodnej jako instrument realizacji „obowiązku rezultatu” z art. 288 akapit 3 TFUE (z czym wiązać się będzie analiza obowiązku wykładni zgodnej w kontekście, odpowiednio, prawidłowej oraz wadliwej transpozycji dyrektywy do prawa krajowego) oraz, po drugie, pytanie: czy z punktu widzenia wymogów prawa unijnego wykładnia zgodna może być wystarczająca dla zapewnienia prawidłowej implementacji dyrektywy do prawa krajowego;

– obowiązek wykładni zgodnej przed upływem terminu transpozycji dyrektywy, czyli – wciąż budzące kontrowersje pytanie: czy i w jakim zakresie obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jest aktualny przed upływem terminu transpozycji dyrektywy do prawa krajowego.

Zagadnienia te były przedmiotem rozważań w pkt IV.5.2.

Komplementarnym wobec rozdziału dotyczącego treści obowiązku wykładni zgodnej jest rozdział dotyczący granic wykładni zgodnej. Rekonstrukcja granic obowiązku wykładni zgodnej, w tym w szczególności znaczenie „wykładni *contra legem*”, pozostaje bowiem ściśle powiązana z ustaleniami co do treści obowiązku wykładni zgodnej. W rozdziale 6 podjęta została próba analizy wykładni *contra legem*, jako kryterium wyznaczającego granicę obowiązku wykładni zgodnej w kontekście teoretyczno-prawnym, w szczególności w kontekście teoretyczno-prawnych ustaleń dotyczących językowej granicy wykładni. Dodatkowo, podjęta została próba prezentacji rozumienia wykładni *contra legem* przy założeniu językowej granicy wykładni jako granicy argumentacyjnej (tzn. przy założeniu argumentacyjnej procedury jej wyznaczania). Ustalenia w tym względzie prowadziły do podjęcia próby „zintegrowania” rozważań wokół wykładni zgodnej oraz „pluralistycznych” koncepcji dotyczących relacji prawa unijnego i krajowego (w szczególności tych koncepcji, które podkreślają konieczność postrzegania relacji pomiędzy TS a sądami krajowymi w kontekście „dyskursu” oraz postulują konieczność ujednoczenia reguł jego prowadzenia).

W rozdziale 7 rozważone zostały skutki braku realizacji obowiązku wykładni zgodnej – z punktu widzenia prawa unijnego i polskiego. W tym pierwszym obszarze wyróżnione zostały dwa zagadnienia: czy naruszenie prawa unijnego przez organ państwa członkowskiego poprzez zaniechanie dokonania wykładni zgodnej może stanowić podstawę do wniesienia skargi w trybie art. 258 TFUE oraz czy zaniechanie dokonania wykładni zgodnej przez organ państwa członkowskiego może stanowić podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej państwa z tytułu naruszenia prawa unijnego.

Część IV kończy rozdział dotyczący funkcji obowiązku wykładni (rozdział 8), analizowanych z perspektywy prawa krajowego i unijnego.

W Części V rozważania koncentrowały się na polskiej praktyce orzeczniczej w zakresie realizacji obowiązku wykładni zgodnej. W rozdziale 2 przeprowadzona została analiza wykładni zgodnej w praktyce sądów polskich (w szczególności SN oraz sądów administracyjnych). Analiza praktyki sądowej prowadzona była przez pryzmat – ustalonego w toku poprzedzających rozważań – modelu realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa. Normatywny charakter modelu – konfrontowany z praktyką

stosowania prawa – pozwolił na identyfikację problemów związanych ze skuteczną realizacją obowiązku wykładni zgodnej. W opracowaniu podjęta została próba sformułowania postulatów służących ich przewycięzeniu.

W rozdziale 3 dokonana została analiza wykładni zgodnej w praktyce polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Analiza orzecznictwa TK prowadzona była przez pryzmat, uprzednio ustalonego, modelu realizacji wykładni zgodnej w procesie konstytucyjnej kontroli. Analiza zmierzała w szczególności do udzielenia odpowiedzi na pytanie: czy i w jaki sposób realizacja obowiązku wykładni zgodnej w praktyce orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego umożliwia zapewnienie skuteczności prawa unijnego oraz czy i w jaki sposób wpisuje się w dokonywane przez TK kształtowanie relacji pomiędzy prawem unijnym a prawem polskim oraz formowanie (instrumentów) dialogu pomiędzy Trybunałem Konstytucyjnym a Trybunałem Sprawiedliwości. W pracy podjęta została próba sformułowania postulatów służących umocnieniu - w praktyce orzeczniczej TK - skuteczności obowiązku wykładni jako środka zapewniania efektywności prawa UE oraz kształtowania forum dialogu w europejskiej przestrzeni prawnej.

Rozprawę kończy Część VI stanowiąca podsumowanie dokonanych ustaleń.

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, cursive letters that appear to be 'A. D.' or similar initials.